

stř. a hor. přisedlé. Hrozny obvykle mnohokvěté, prodloužené, husté. Kališní lístky 2,8–3,6 mm dl., zelené; korunní lístky 1,8–2,9 mm dl., kratší než kališní lístky, na vrcholu zaokrouhlené, uťaté až mělce vykrojené, bledě citrónově žluté; tyčinky delší než kališní lístky, 3,2–4,5 mm dl.; prašníky 2,8–3,6 mm dl. Plodní stopky odstálé až rozkladité, vystoupavé, 4–10 mm dl., 0,3–0,4 mm šir.; šešule (7–) 10–25 (–29) mm dl., asi 1,0 mm šir., obloukovité, řidčeji rovné, lysé nebo roztr. pýřité; čnělka s bliznou asi 0,3 mm dl. Semena v pouzdrech jednořadá, v šešuli po 24–55, 0,6–0,9 mm dl., 0,3–0,4 mm šir., skořicově hnědá. (IV–)V–VII(–X). Tf.

2n = 28 (ČR: 20b. Hustop. pah.)

Variabilita: V ČR téměř jen rostliny s kališními lístky delšími než korunní lístky, s šešulemi 7–29 mm dl., lysými nebo roztr. pýřitými, hodnocené dosud jako nominální varieta. Od této byla popsána řada forem, které většinou představují stanovištní odchylky bez taxonomické hodnoty. Mezi ně patří f. *moravica* HRUBY (J. HRUBY 1922, BRNM). Geneticky je zřejmě založena f. *heterophylla* (GOIRAN) O. E. SCHULZ, rostoucí i v ČR. Má 1–2 nejhořejší listy jednoduše peřenosečné s úkrojky až 3 mm šir. Hustě chlupaté až běloplstnaté nevětvené rostliny, označované jako f. *exilis* (KAR. et KIR.) O. E. SCHULZ, jsou pravděpodobně zavlečány ze Středozeří a byly nalezeny na Moravě.

3. *Alliaria* FABR. — česnáček*)

Alliaria FABR. Enum. Meth. Pl. 161, 1759.

Lit.: LHOŠKÁ M. (1975): Notes on the ecology of germination of *Alliaria petiolata*. Folia Geobot. Phytotax. 10: 179–183. — BELJAEVA L. E. et FURSA N. S. (1982): Embriologija *Alliaria officinalis* I. Bot. Ž. 67: 959–968.

Dvouleté až vytrvalé byliny s jednoduchými chlupy. Lodyha často větvená, přímá, olistěná. Listy řapíkaté, čepel nečleněná, většinou ledvinitá až ± vejčitá; myrosinové buňky s chlorofylem, v mezofylu. Květenství nejčastěji nevětvený hrozen, bez listenů. Kališní lístky odstálé, vakovitě nevyduté; korunní lístky bílé, krátce nehetnaté; tyčinky bez přívěsku, nitky zploštělé; transversální nektaria objímavá, spojená s mediálními do prstencovitého útvaru; čnělka krátká, kuželovitá, blizna uťatá, jednoduchá. Plody 4hranné šešule, chlupné s vyniklou stř. a nevýraznými dvěma postranními žilkami, přehrádka úplná. Semena v pouzdrech jednořadá, téměř válcovitá, na průřezu oblá, podélně mělce svraskalá, osemení při navlhčení neslizovatí; klíček hřbetokořený. — Dva druhy rozšířené v Evropě a od Středozeří do Střední Asie. — Entomogam. Alogam. i Autogam.

1. *Alliaria petiolata* (BIEB.) CAVARA et GRANDE — česnáček lékařský Tab. 5/1

Alliaria petiolata (BIEBERSTEIN) CAVARA et GRANDE Boll. Orto Bot. Univ. Napoli 3: 418, 1913. — Syn.: *Arabis petiolata* BIEB. Fl. Taur.-Caucas. 2: 126, 1808. — *Erysimum alliaria* L. Sp. Pl. 660, 1753. — *Sisymbrium alliaria* (L.) SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 2: 26, 1772. — *Erysimum alliaceum* SALISB. Prodr. Stirp. 270, 1796, nom. illeg. — *Alliaria officinalis* ANDRZ. ex BIEB. Fl. Taur.-Caucas. 3: 445, 1819, nom. illeg.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2886 (ut *Alliaria alliaria*). — Fl. Hung. Exs., no 187. — Fl. Rom. Exs., no 2215b. — Fl. Siles. Exs., no 111. — Pl. Finl. Exs., no 237. — Pl. Vasc. Dan. Exs., no 268.

*) Zpracovali J. Kirschner a K. Sutorý

Ekologie a cenologie: Synantropní druh; úhory a pole, rumiště, hřbitovy, skládky a komposty, dvory obilních skladů, okraje komunikací, železniční násypy. Dále se šíří zejména podél komunikací. Na vysychavých až čerstvě vlhkých, obvykle živinami bohatých, kyprých či sypkých půdách (někdy čerstvě navrstvených), kyselé až alkalické reakce. Světlomilný druh. Diagnostický druh svazu *Sisymbrium officinalis* (zvl. často v *Sisymbrium sophiae* KREH 1935).

Rozšíření v ČR: Hojně v termofytiku, roztroušeně až často v mezofytiku, do oreofytika okrajově ojedinele zavlečán. Od kolinného do submontánního stupně hojně až roztroušeně, vzácně zavlečán i do stupně montánního (max.: více lokalit do 800 m, přechodně Krkonoše, Černá hora, 1299 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1990: 87.

T: ve všech fyt. o. — M: pravděpodobně ve všech fyt. o. [chybějí doklady z fyt. o. 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 26. Čes. les, 33. Branž. hv., 34. Plán. hřeb., 43. Votic. vrch., 44. Mileš. střed., 51. Polom. hory, 54. Ješ. hřb., 58. Sud. mezih., 79. Zlín. vrchy, 82. Javorn.]. — O: 91. Žďár. vrchy (vz.), 93. Krk. (vz.).

Celkové rozšíření: Evropa a Asie (kromě nejsevernějších částí), s. Afrika; zavlečen do Severní a Jižní Ameriky, do j. Afriky a na Nový Zéland. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 193; HULTÉN FA 1968: 543; HULTÉN CP 1971: 301.

Dvouleté nebo adventivními kořenovými výhonky krátce vytrvalé byliny. Hlavní kořen vretenovitý, světle hnědý až bělavý, při poškození s česnekovým pachem, postranní tenké. Lodyha přímá, často nevětvená nebo větvená převážně v květenství, (15–) 20–80 (–100) cm vys., slabě hranatě rýhovaná, v dol. části s roztr. dl. tenkými odstálými až mírně nazpět směřujícími chlupy, nahoře ± lysá. Přízemní listy s čepelí lysou, ledvinitou až okrouhlou se srdčitou bází, 3–8, vz. až 17 cm šir., nejčastěji vroubkované, dlouze (obvykle 5–8 cm) řapíkaté, na řapících řídce chlupaté;

lodyžní listy menší, lysé, trojúhelníkovitě vejčité s bází srdčitou, uřatou či klínovitou, na vrcholu tupě špičaté, vroubkované až oddáleně hrubě až laločnatě, obvykle tupě zubaté, nejčastěji 3–6 cm dl. a 3–5 cm šir., s řapíky obvykle 1–2 cm dl., sytě zelené, po rozemnutí s česnekovým pachem. Květy v krátkých, jednoduchých či větvených hroznech, květní stopky tenké (0,3 mm), obvykle 2–4 mm dl. Kališní lístky úzce vejčité, 2,0–3,5 mm dl., bledě zelené se světlým lemlem; korunní lístky podlouhle obvejčité, celokrajné, (4–) 5–6 mm dl., čistě bílé, vz. zakrnělé; čnělka 1–2 mm dl., blizna úzká, uřatá. Plodenství jen mírně prodloužené, plodní stopky ± šikmo odstálé, ± stejně silné jako šešule, 2–4 (–6) mm dl.; šešule šikmo odstálé až ± přímé, nejčastěji 3,5–5,0 cm dl. a 2 mm šir., na vrcholu zúžené, s vytrvávající, 1,3–2,0 mm dl. čnělkou. Semena četná, 3,0–3,5 mm dl., ca 1 mm šir., osemení podélně jemně svraskalé (rýhované), temně hnědé. IV–VI. Hkf.

2n = 42 (ČR: 64a. Průh. ploš.), 36 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Listnaté, přirozené a antropicky ovlivněné lesy a jejich lemy, lesní pláště, pobřežní křoviny, akátiny, parky, stinné zídky, zahrady, komposty, záhony, hřbitovy, křoviny v sídlištích, zřídka rumišťe, na půdách vlhkých až svěžích, živinami a humusem bohatých, neutrální až alkalické reakce. Nitrofilní druh, vyžadující vysokou vzdušnou vlhkost. Přirozený výskyt soustředěn do společenstev řádu *Fagetalia*, zejména svazů *Alno-Ulmion* (diagnostický druh podsvazu *Ulmion*) a *Tilio-Acerion*, nejčastější antropicky podmíněný výskyt ve společenstvech řá-

du *Lamio albi-Chenopodietalia boni-henrici* (diagnostický druh svazu *Galio-Alliarion* s optimem v asociaci *Alliario officinalis-Chaerophylletum temuli* LOHMEYER 1949), častý i ve společenstvech svazu *Chelidonio-Robinion*.

Rozšíření v ČR: V termofytiku a v teplejším mezofytiku celého území hojně až velmi hojně, v chladnějším mezofytiku, zvl. v j. a nejzápadnějších Čechách a na s. Moravě, jen roztroušeně a převážně v blízkosti sídel (epekofyt), do oreofytika proniká pouze zřídka. Od planárního do suprakolinního stupně hojně, v submontánním řídkce roztroušeně (max.: Javorníky, více lokalit; Lysá hora v Moravskoslezských Beskydech, ca 900 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1990: 87.

T: ve všech fyt. o. — M: ve všech fyt. o., pouze vz. ve fyt. o. 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 25. Krušn. podh., 26. Čes. les, 27. Tachov. bráz., 34. Plán. hřeb., 37. Šum.-novohr. podh., 43. Votic. vrch., 49. Frýdl. pah., 54. Ješ. hřb., 66. Hornosáz. pah., 75. Jes. podh. — O: 91. Žďár. vrchy (Nové Město na Moravě, nádraží), 93. Krk. (pouze a. Krk. les., c. Rých.), 99. Mor.-slez. Besk. (Lysá hora).

Celkové rozšíření: Evropa (na sever po stf. Skandinávií) a většina Středozeří (včetně s. Afriky); na východ po Střední Asii a Himálaj. Zavlečen do Severní Ameriky. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 192.

Význam: Tradičně používán v lidovém léčitelství (nař v čerstvém stavu k obkladům atd.). V zahraničí je občas využíván jako salátová rostlina; nař v jarním období obsahuje nezanedbatelné množství vitamínu C. Obsahuje glykosid sinigrin; při porušení pletiv se působením myrosinasy uvolňují štiplavé a čpavé isothiokyanáty. Původcem česnekového pachu česnáčku jsou thiosloučeniny obdobné sirným sloučeninám česneku.

4. *Myagrur* L. — povázka*)

Myagrur LINNAEUS Sp. Pl. 640, 1753.

Lit.: MARKGRAF F. (1959): *Myagrur* L. In: HEGI G., Illustrierte Flora von Mitteleuropa, ed. 2, 4/1: 123–125. Berlin et Hamburg. — SUTORÝ K. (1982): Rozšíření druhů *Euclidium syriacum* (L.) R. Br. a *Myagrur perfoliatum* L. v Československu. Čas. Morav. Mus., sci. natur., 67: 119–123.

Jednoleté (ozimé), lysé, modrozelené, sivě ožíněné, při rozemnutí páchnoucí bylina. Hlavní kořen vřetenovitý, světlý, postranní kořeny tenké. Lodyha přímá, v hor. části větvená, olistěná. Listy celistvé, přizemní v husté růžici, přisedlé, lodyžní menší, střelovitou bází objímavé; myrosinové buňky bez chlorofylu v mezofylu a při lýkové části cévních svazků. Kališní lístky ± přímé, úzce vejčité, na vrcholu tupé, vnitřní na bázi nepatrně vyduté; korunní lístky podlouhlé až kopistovité, žluté; tyčinky bez přívěsků; transverzální nektaria vyvinuta, s mediánními spojena do prstencovitého útvaru; čnělka kratičká. Plody nepukavé, obráceně hruškovité, z boku mírně smáčklé, jednosemenné, nad částí se semenem je rozšířená, dutá, dvoupouzdrá hrboilatá část, obvykle uřatá a zakončená krátkým hrotem. Semeno velké, osemení hladké, neslizovatějící při navlhčení; klíček hřbetokořenný. — Jediný druh v Evropě a jz. Asii. — Entomogam. Alogam. Anemochor. Hemerochor.

*) Zpracovali J. Kirschner a K. Sutorý

Tab. 5: 1 *Alliaria petiolata*. – 2 *Descurainia sophia*.

38 *Sisymbrium* / *Descurainia*

